

24. ГКЧП. Путч августа 1991 года. Опрос Левада-центра 15–19 июля 2011 года. Режим доступа: http://www.gazeta.ru/politics/2011/08/16_a_3734489.shtml

РЕЗЮМЕ

АВГУСТОВСКИЙ ПУТЧ 1991 ГОДА В ОТРАЖЕНИИ ИСТОРИИ

Сурнин В.Б. (Ужгород)

В статье сделана попытка выявить некоторые характерные черты и особенности августовского путча 1991 г. в СССР путём его сопоставления с аналогичными событиями августа 1917 г. в России. Автор приходит к выводу, что в обоих случаях это плохо срежиссированный спектакль с далеко идущими губительными последствиями для страны.

Ключевые слова: путч, заговор, революция, Россия, СССР.

SUMMARY

AUGUST PUTSCH of 1991 is In REFLECTION of HISTORY

V. Surnin (Uzhhorod)

In the article is done an attempt to expose some personal touches and features of the August putsch 1991 in the USSR by his comparison with the analogical events of August, 1917 in Russia. The author comes to the conclusion, that in both cases it badly directed theatrical with far going disastrous consequences for a country.

Keywords: putsch, plot, revolution, Russia, USSR.

УДК 94(4)[1-624+1-652]:327"19/20"

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛЬНИХ ТА ПОЗАБЛОКОВИХ КРАЇН ЄВРОПИ В УМОВАХ ПОСТБІПОЛЯРНОГО СВІТУ

Волощук С. М. (Ужгород)

У статті аналізуються чинники, що зумовили зміни в зовнішній політиці нейтральних держав у постбіполярній Європі. Нейтральні країни сьогодні своїм статусом більше відповідають позаблоковості, здійснюють політику неучасті у військових союзах, однак допускають співробітництво задля відповіді на загрози миру та безпеці. Акцентується на актуальності даного трансформаційного досвіду для нового етапу зовнішньої політики України.

Ключові слова: постбіполярний світ, нейтралітет, позаблоковість, європейська політика безпеки та оборони.

Для світу загалом і міжнародних відносин зокрема характерними на початку XXI століття є надзвичайний динамізм та змінність тенденцій розвитку. Часом навіть експертне середовище не встигає належним чином відреагувати на їх прояви, не говорячи вже про появу фундаментальних історико-політологічних досліджень. Та, в будь-якому разі, осмислення фактів та подій слугує каталізатором нових пошуків, постановки та розв'язання нових наукових задач. Так, в 2010 році Верховна Рада України внесла низку змін у Закони «Про основи національної безпеки» та «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики», з яких виключена норма про перспективу вступу України до НАТО, а замість неї декларується «позаблоковість» України. Фактично, за роки незалежності Україна втретє докорінно змінило свою зовнішньополітичну доктрину. В 1990 р. у Декларації про державний суверенітет тоді ще УРСР заявила про намір бути в майбутньому державою нейтральною. «Основні напрями зовнішньої політики України» (1993 р.) пов'язували намір стати нейтральною та позаблоковою дер-

жавою з можливістю брати участь у повноцінній системі загальноєвропейської безпеки. Концепція національної безпеки України (1997 р.) підтвердила курс на вступ до системи регіональної та універсальної безпеки. Упродовж 2000-х років вступ України до НАТО був пріоритетом зовнішньої політики держави [7, с. 572-578; 4, с. 14-17]. Відповідних змін зазнавали й воєнні доктрини під впливом політичної кон'юнктури. У політичному житті країни в різні періоди на перший план виходили такі основні концепції: нейтралітет і позаблоковість; багатовекторність; європейська та євроатлантична інтеграція; євразійство й рівнонаближеність. Проте особливої популярності набуває концепція позаблоковості й нейтралітету [2, с. 41-44]. Сучасний етап зовнішньополітичного курсу нашої держави зумовив інтерес щодо більш докладного вивчення європейських держав, які вважали або вважають себе нейтральними, позаблоковими та відповідності їх статусу реаліям міжнародних відносин постбіполярного світу. Дана стаття здебільшого має історико-політологічний характер та є продовженням

аналітичного осмислення проблем навколо нейтрально-позаблокового статусу країн та чинників трансформації його розуміння.

Традиційно в Європі нейтральними вважаються Швейцарія, Швеція, Австрія, Фінляндія, Ірландія, Мальта та віднедавна Молдова. Однак зміни, що відбулися в сучасній архітектурі європейської безпеки наприкінці ХХ – початку ХХІ століття засвідчують еволюцію розуміння нейтралітету та позаблокової політики в сучасних умовах. Нейтралітет і позаблоковість виконують функцію адаптації держави до її зовнішнього середовища. Нейтралітет – особливий міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участі у війні, зберігає мирні відносини з воюючими сторонами і не надає жодній з них військової допомоги, а також відмова держави від участі у військових блоках та союзах [9, с. 402]. Таким чином, цей статус обмежує державу, що його дотримується, у взаємодії з іншими суб'єктами міжнародних відносин через заборону на участь у військових конфліктах та структурах колективної оборони. Порівняно із нейтралітетом, позаблоковість дає державі ширше поле маневру, обмежуючи її діяльність на міжнародній арені лише заборонаю на участь у військових блоках. За обсягом і характером заходів, що їх здійснюють держави на шляху реалізації політики нейтралітету й позаблоковості, істотних відмінностей між нейтральними та позаблоковими державами немає. Якщо в біполярному світі домінуючими були конфліктні відносини, то сьогодні вони поступаються місцем широкому спектру відносин між різними державами й міжнародними організаціями в політичній, економічній, безпековій та інших сферах. Сучасний нейтралітет і позаблоковість тотожні в мирний час і відрізняються тільки щодо участі у війні та військових контингентах, миротворчих операціях міжнародних організацій. Сучасне тлумачення нейтралітету й позаблоковості зводиться до того, що участь у безпекових інституціях не суперечить нейтралітету/позаблоковому статусу, доки не тягне за собою участі в колективних діях, пов'язаних із забезпеченням колективної оборони. На думку А.Зленка, «нейтралітет у його класичній інтерпретації відмирає. На зміну йому приходять новий, адаптований нейтралітет, сутність якого можна звести до позаблоковості. Але нейтралітет має право на існування в сучасному світі, бо лишається ефективним засобом ведення політики в умовах нестабільності міжнародної системи та може використовуватися новоствореними державами, яким потрібен час, аби визначитися з власними орієнтирами в зовнішній політиці, владнати внутрішні справи» [3].

Ретроспектива формування феномену нейтралітету відсилає нас до 1815 р., коли Швейцарія проголосила свій статус постійного нейтралітету. В 1834 р. Декларацію про постійний зброй-

ний нейтралітет проголосила Швеція. Впродовж 30-х – 60-х років ХІХ століття подібний статус проголосили Бельгія та Люксембург. В першій половині ХХ століття сформувався «військовий нейтралітет» Ірландії. Та найбільше привертають увагу Австрія та Фінляндія, які після Другої світової на фоні «холодної війни» через проголошення нейтрального статусу пробували уникнути втягнення у згубне протистояння між двома полюсами світової політики, уособленими США та СРСР. У постбіполярному світі саме їх зовнішня політика зазнає найвідчутніших трансформацій. Відтак їх аналіз прояснить, до певної міри, перспективу й української позаблоковості.

Постійний нейтралітет Австрійської республіки проголошено 26 жовтня 1955 р. федеральним конституційним законом, визнаним на міжнародному рівні після вступу в силу Державного договору про відновлення незалежної і демократичної Австрії, підписаного 15 травня того ж року міністрами закордонних справ СРСР, США, Великої Британії, Франції, Австрії [10, с. 129-130]. Завдяки нейтралітету країна уникнула повторення долі Німеччини та зробила можливим виведення окупаційних військ. Результатами Другої світової війни був обумовлений постійний нейтралітет Фінляндії. Він ґрунтується на Договорі про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу між Фінляндією та Радянським Союзом (1948 рік). Політична комфортність нейтрального статусу для Фінляндії багато в чому залежала від позиції її сусіда – Швеції, яка проголосила нейтралітет у 1834 році й підтвердила це заявою від 25 жовтня 1945 року [3]. Своєрідний «стан зв'язаних рук» навіть породив на Заході поняття «фінляндізація» або «фінляндський шлях». У Договорі фіксувалося прагнення країни «залишитися в стороні від протиріч між інтересами великих держав» та зобов'язання «в разі військового нападу на Фінляндію або на СРСР через територію Фінляндії використати всі засоби для своєї оборони, а за необхідності після взаємної домовленості звернутися по допомогу до Радянського Союзу» [1]. Мальта також стала нейтральною державою відповідно до Декларації уряду від 14 травня 1981 року. Своєрідний шлях Молдови до проголошення постійного нейтралітету знайшов відображення в Конституції Республіки Молдова, яку було ухвалено 29 червня 1994 року. Основні положення щодо цього статусу зазначають, що «Республіка Молдова – нейтральна держава» і що вона проголошує свій постійний нейтралітет; не допускає розміщення на своїй території збройних сил інших держав». В такий спосіб конституційна норма чітко визначає позицію й відображає волю молдовського народу [3].

Припинення «холодної війни», розпад СРСР та Організації Варшавського Договору і, як наслідок, зміна характеру загрози з-поміж ін-

ших чинників зумовили кінець періоду біполярного світу та різко активізували європейську інтеграцію. У довгому переліку питань, що мав розв'язати Європейський Союз, постали й проблеми гарантування спільної безпеки та розробки принципів її реалізації. Це не могло не позначитися на зовнішній політиці до того нейтральних та позаблокових держав. Доволі символічним вбачається одночасний вступ до ЄС Австрії, Фінляндії, Швеції 1 січня 1995 року [6, с. 693]. Об'єднана Європа досить довго та небезболісно розробляла Спільну європейську політику безпеки та оборони. У Декларації тисячоліття, прийнятій на сесії Європейської Ради в Гельсінкі в грудні 1999 р., наголошувалося на глобальній відповідальності ЄС за попередження конфліктів та забезпечення миру [6, с. 536-537]. Петерберзькі завдання є невід'ємною частиною європейської політики безпеки і оборони. Вони детально прописані в статті 17 Договору про Європейський Союз та стосуються: гуманітарних акцій та заходів щодо евакуації; заходів, спрямованих на збереження миру; завдань бойових груп в ситуаціях кризового управління, включаючи заходи з відновлення миру. Ці завдання були сформульовані наприкінці червня 1992 р. в Петерберзькій декларації після закінчення засідання Ради міністрів Західноєвропейського союзу. На цьому засіданні держави-учасники оголосили про свою готовність надавати в розпорядження ЗЄС, так само як і НАТО та Європейського Союзу, з'єднання своїх звичайних збройних сил для проведення військових операцій (протягом 60 днів розміщати й утримувати для врегулювання кризових ситуацій чисельністю від 50-60 до 100 тис. в перспективі військового контингенту, забезпеченого всіма необхідними засобами). Вже наприкінці 2000 року було створено Комітет із цивільних аспектів врегулювання криз, у функціонуванні якого висловили зацікавленість нейтральні країни ЄС, для яких актуальною була невоєнна форма кризового врегулювання [6, с. 537]. На згаданому Гельсінкському саміті обговорювалося питання співробітництва ЄС та НАТО в галузі безпеки та оборони. Співпраця цих міжнародних інституцій мала проявом процес формування Європейських сил швидкого реагування на добровільній основі, внесок до яких зголосилися здійснювати й Австрія, Фінляндія, Швеція, Ірландія [6, с. 540-541]. Згадані країни загалом досить обережно ставилися до цих та інших ініціатив (наприклад, франко-німецького проекту Ширака-Шрьодера про перетворення Європейської політики безпеки та оборони (далі – ЄПБО) на «Європейський союз безпеки й оборони») і були зацікавлені в дотриманні принципу свободи вибору кожною країною ЄС у кожному окремому випадку участі в Спільній європейській політиці безпеки та оборони (далі – СЄПБО), вказуючи при цьому на провідні позиції у вирі-

шенні військово-політичних питань ООН і НАТО [6, с. 549]. Відповідний пошук формату взаємодії тривав і в Північноатлантичному альянсі, який сам переживав глибоку трансформацію в зазначений час.

В контексті цих процесів можемо прослідкувати й контури участі нейтральних країн в операціях ЄПБО, якими вони вимальовувалися станом на початок 2000-х років. Так, Ірландія, беручи участь в ЄПБО, не пов'язувала себе з жодними військовими зобов'язаннями і планами створення Європейської армії, але уряд брав на себе зобов'язання перед своїм народом, що будь-які рішення пов'язані з нейтральним статусом країни, не можуть бути прийнятими без референдуму, а участь збройних сил Ірландії в зовнішніх операціях (в т.ч. і в межах ЄПБО) можлива лише за схвалення РБ або ГА ООН, рішення уряду та схвалення парламентом. Швеція тоді ще досить скептично висловлювалася про готовність брати участь в операціях ЄС за мандатом РБ ООН, однак вважала неприпустимою участь у колективній обороні. Поміrkована Австрія, більш обмежена в діях власним законодавством ніж інші нейтральні «колеги», не ставила умовою можливості своєї участі в операціях ЄС наявність санкцій РБ ООН і була прихильницею дотримання свого нейтрального статусу, підтримуючи розширення функцій ЄС за рахунок спільної оборони. Фінляндія пропонувала зміцнювати політичну солідарність і при цьому не створювати «новий військовий альянс» [6, с. 551-554]. Небайдужість нейтральних країн до загальноєвропейських безпекових інтеграційних тенденцій та участі у створенні нової системи міжнародних відносин епохи постбіполярності є очевидними.

Доленосним для оформлення ЄПБО був 2003 рік. У лютому Рада ЄС схвалила Угоду ЄС – НАТО. Вона поширювалася на країни ЄС, які є членами НАТО, або беруть участь у «Партнерстві заради миру». Завдяки цьому ЄС отримував досить сил і можливостей для автономного проведення воєнних і цивільних операцій, операцій з кризового врегулювання» [6, с. 552-553]. Розпочалися й перші спільні навчання НАТО та ЄС. А вже в грудні 2003 року Європада прийняла Європейську стратегію безпеки, провідну роль у напрацюванні якої відіграв Х.Солана. З-поміж її головних ідей: ЄС як глобальний суб'єкт світової політики готовий взяти на себе частку відповідальності за забезпечення безпеки у світовому масштабі; великомасштабна агресія проти будь-якої держави - члена ЄС неможлива, але для Європи є актуальними міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, організована злочинність та наслідки розпаду неспроможних, неефективних держав; розширення «зони безпеки» ЄС на регіони на схід від ЄС (Україна, Молдова, Білорусь, держави Південного Ка-

вказу) та Середземномор'я. Триваючі дискусії про створення високомобільних підрозділів швидкого реагування підштовхнули створення наприкінці 2003 року Європейського оборонного агентства, як інституцію відповідальну за розвиток оборонного потенціалу ЄС [6, с. 553-555].

На фоні названих загальноєвропейських тенденцій до конкретних кроків вдавалися й уряди, парламенти нейтральних країн, рішення яких в сфері зовнішньої політики відображали серйозні внутріполітичні трансформації. У Швеції після розпаду біполярної системи і закінчення «холодної війни», з втратою прямої загрози з боку СРСР всі негласні гарантії з боку НАТО щодо підтримки зникли, і у разі гіпотетичного конфлікту вона залишалася незахищеною. (Розсекречено документи «холодної» війни, з яких випливає, що Швеція в 1949 році підписала угоду із США, як представником НАТО, про те, що у випадку «гарячої» війни на континенті, вона буде на боці Заходу. По суті, вона була союзником Заходу під час «холодної» війни і залишається ним на сьогоднішній день) [8]. Країна розпочала активно інтегруватися в західноєвропейські структури безпеки, посилювалися розмови про можливий вступ держави до Північноатлантичного альянсу. У 1994 році Швеція стала членом програми НАТО «Партнерство заради миру» і дуже активно працює зараз із Альянсом по багатьом програмам, реформує та модернізує свою армію за стандартами НАТО. У 2002 р. Швеція переглянула свою доктрину безпеки, згідно якої держава здійснює політику неучасті у військових союзах, однак допускає співробітництво задля відповіді на загрози миру та безпеці. Швеція усвідомлює необхідність багатостороннього співробітництва і активної військової присутності за кордоном для протистояння сучасним загрозам безпеки. Шведські військові та дипломати неодноразово заявляли, що «збереження нейтралітету щодо тероризму і масових порушень прав людини – це хибна політика». Більша частина населення Швеції підтримує ці зміни у політичному курсі, однак перспектива офіційного членства в НАТО не користується потужною підтримкою. Швеція, залишаючись формально «позаблоковою країною», зобов'язалася перед ЄС та Скандинавськими країнами не залишитися бездіяльною, якщо інша країна-член ЄС або Скандинавська країна наразиться на небезпеку стихійного лиха або агресії, очікуючи, що ці країни зроблять те ж саме, якщо така ж криза трапиться у Швеції. З цього приводу існує більш широкий консенсус, аніж з питань можливого долучення країни до Північноатлантичного Альянсу. Швеція у 2008 році разом з Естонією, Фінляндією та Норвегією взяла участь у створенні багатосторонньої військової структури – Північної тактичної групи і підтримує зусилля Європейського Союзу, спрямовані на формування сил швидкого реагування

ЄС; відіграє активну роль у відпрацюванні завдань Сил реагування НАТО; широко взаємодіяла з країнами Балтії, які є членами НАТО, і допомагала їм у реформуванні збройних сил і системи оборони; із сусідньою з нею державою-членом НАТО Норвегією розширює заходи щодо спільного спостереження за повітряним і морським районом [1].

Після приєднання до Європейського Союзу, Австрія прийняла законодавче положення, що участь країни у СЄБПО не буде обмежена Законом про державний нейтралітет. Таким чином, вплив згаданого акту було, по суті, обмежено. В 1996 р. Австрія приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» і брала участь у миротворчій місії у Боснії. В 1998 р. іншою поправкою до конституції Австрія отримала право брати участь у всьому спектрі заходів, що визначаються т.зв. Петерсберзькими завданнями (зокрема, у бойових місіях в контексті кризового управління, в тому числі заходах з підтримки миру). Така участь можлива за загальним рішенням ЄС. Сьогодні австрійська влада впевнена, що ситуацію в сфері безпеки для європейської держави більше не можна розглядати ізольовано та чим більше Австрія буде інтегрована в архітектуру міжнародної безпеки, тим ефективніше вона зможе забезпечувати свої інтереси в галузі безпеки і вирішувати завдання з підтримки миру. Таким чином, Австрія, через активну участь в СЗБП ЄС, фактично, змінила свій статус постійного нейтралітету - сьогодні статус цієї країни за принципами міжнародного права більше відповідає статусу позаблокової, а не нейтральної держави.

Суттєвих змін зазнала й зовнішня та внутрішня безпекова політика Фінляндії. Окрім приєднання країни до Програми НАТО «Партнерство заради миру», країна реформує власні збройні сили, продовжує участь в зарубіжних місіях під егідою НАТО та інших організацій, а також збільшує витрати на оборону на два відсотки в рік. У фінському оборонному відомстві вважають, що Фінляндія як незалежна країна не може поклатися на політичні переговори і повинна за необхідності мати реальний потенціал для відбиття нападу агресора. В цьому контексті ще у 2006 р. уряд Фінляндії схвалив програму заходів щодо збереження життєздатності фінської держави в умовах війни. Суттєво вплинули на оборонну доктрину країни військово-політичні ризики, які виходять від Росії (збройний конфлікт між РФ та Грузією у 2008 р. ясно продемонстрував готовність Москви використовувати для захисту своїх інтересів військову силу поза межами російської території, в чому вбачається потенційна загроза для безпеки суміжних з Росією держав, у т.ч. й Фінляндії). Фінляндія бере на себе функції провідної військової держави в Північній Європі, тому Гельсінкі зацікавлений в

інтенсифікації військового співробітництва з іншими північноєвропейськими країнами, з якими плануються спільні закупівлі однотипних видів озброєнь, а також створення єдиної системи логістики та технічного обслуговування військової техніки. Фінляндія має також намір грати активнішу роль у виробленні і проведенні в життя єдиної оборонної політики в рамках Європейського Союзу. Вона готова збільшувати свій фінансовий внесок у військові проекти ЄС та участь у миротворчих місіях, що проводяться під егідою як ЄС, так і НАТО, наприклад в Афганістані. В керівних колах країни звучать заяви, що членство в Альянсі було б корисно для Фінляндії і, по суті, єдиною перешкодою для вступу до нього є негативне ставлення фінської громадськості. Найбільше громадяни країни побоюються того, що членство в НАТО спричинить за собою обов'язкову участь фінських військовослужбовців у військових місіях у віддалених регіонах світу з усіма наслідками, що виходять з цього. Сьогодні військовий нейтралітет Фінляндії – формальність, адже все управління військами, оперативне планування, озброєння та спорядження відповідають натовським стандартам і вимогам. На думку експертів, тема вступу Фінляндії до НАТО отримує особливу актуальність у 2012 році в ході президентської виборчої кампанії [1].

Таким чином, саме політика, а не юридичні зобов'язання, вирізняє європейські нейтральні країни. Нейтралітет для них — безпековий інструмент. Зосередження на політиці робить їхній статус водночас надійним і гнучким. Австрія, Ірландія, Фінляндія та Швеція готові відмовитися від нейтралітету заради створення повноцінного військового союзу у рамках ЄС. Більше того, Фінляндія і Швеція не виключають приєднання до НАТО.

Чи може цей досвід стати корисним для нашої держави? Якщо так, то чим саме? Відповідно до права нейтралітету, незалежно від внутрішнього законодавства, Україна не є і не може бути нейтральною, доки на її території перебуває іноземна військова база. Певне занепокоєння викликає й те, що поруч «заморожений» конфлікт у Придністров'ї, не до кінця врегульовані питання російсько-українських кордонів, тривожні заяви окремих політичних сил Румунії – завуальовані територіальні претензії до України. А згадуваний російсько-грузинський конфлікт ледве не спричинив ситуацію, в якій Грузія могла проголосити Україну агресором на підставі того, що проти неї використовувалися сили Чорноморського флоту Росії, який базується у Криму (згідно з визначенням агресії, даним Генеральною Асамблеєю ООН, будь-яку країну може бути визнано агресором, якщо вона дозволяє, щоб «її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалась цією іншою

державою для здійснення акту агресії проти третьої держави» (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 від 14 грудня 1974 року) [5]. Чи можна співвідносити нейтралітет та «позаблоковість» європейських держав з українською? Такі держави, як Австрія та Швейцарія, перебуваючи в цілковитому оточенні країн НАТО, і так користуються повним захистом Альянсу. Вони невеликі територіально та й, умовно, не є стратегічними геополітично, на відміну від України з її 46-мільйонним населенням (Фінляндія має 4 мільйонами населення, Швеція – 7 мільйонів), військово-промисловим, економічним та транзитним потенціалом, стратегічним розташуванням. «Позаблоковість» в інтерпретації нинішньої влади означає «неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного співробітництва з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі». Та чи може така політика відповідати викликам безпеки сучасній Україні. На думку, наприклад, експерта О.Палія: «Політика позаблоковості і її закріплення на законодавчому рівні є обмеженням дієздатності української зовнішньої політики. Україна відмовляється від можливостей політичного і дипломатичного маневрів, при цьому отримуючи нуль або навіть від'ємну величину. Це нерозумна і некваліфікована політика, яка є навіть не торгівлею, а задачею національних інтересів» [8]. Протилежний же ж спектр оцінок відображає думку, що «позаблоковість» виводить нашу державу з площини протистояння між Росією, з одного боку, та ЄС – НАТО, з іншого, але не дає відповіді на питання: чи достатніми для України, в разі потреби, виявляться власні безпекові можливості?

Розглянутий досвід трансформації зовнішньої політики нейтральних та позаблокових країн дає підстави зробити наступні висновки. Зміни, які почали відбуватися у безпековому середовищі Західної Європи після завершення «холодної війни», і тривають сьогодні, незважаючи на різницю у природі нейтралітету Швеції, Австрії та Фінляндії, спричинили заміну нейтрального статусу позаблоковим за умов широкої їх участі у виробленні спільної політики безпеки та оборони в рамках ЄС за активної участі в цьому процесі й НАТО. Сусідство позаблокових європейських країн з державами, у яких домінують демократичні політичні режими, що тісно інтегровані в економічному та політичному сенсі і не розглядають одні одних як потенційних ворогів, дозволило першим відмовитися від воєнної політики «кругової оборони», утримання надлишко-

вої армії. Основними особливостями позаблоковості розглянутих європейських країн є тісна співпраця з НАТО та іншими міжнародними організаціями, усвідомлення характеру загроз та викликів безпеці на рубежі XX – XXI століть. Досвід Швеції, Австрії та Фінляндії може стати у нагоді Україні, давши певні підстави та орієнтири для наповнення української політики позаблоковості конкретним змістом та при оцінці ста-

ну сектору безпеки, умов її гарантування, насамперед, збереження державного суверенітету та територіальної цілісності. Безумовно, історія дасть відповідь на питання, який шлях зовнішньої політики України має шанс стати єдиновірним. Та дуже не хотілося б усім нам пережити розчарування та гіркоту від втрачених можливостей, як це не раз мало місце в нашому минулому.

1. Аналіз підходів до оборонного будівництва позаблокових країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < <http://www.niss.gov.ua/articles/458/> >. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Геополітика. Військово-політичні аспекти: навч. посіб. / Керівник авт. кол. П.П. Ткачук. – Львів: ЛІСВ, 2008. – 344 с.
3. Зленко А. Нейтралітет чи позаблоковість: чи це в інтересах України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < <http://www.viche.info/journal/1418/> >. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Зовнішня політика України в умовах глобалізації (1991-2003). Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003) / Відп. ред. С.В. Віднянський – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
5. Їжак О. Про позаблоковість без ілюзій // Дзеркало тижня. – 2010. – №17. – 30 квітня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < http://dt.ua/POLITICS/pro_pozablokovist_bez_ilyuziy-60029.html >. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В.Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. – К.: Знання, 2009. – 752 с.
7. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980 – 2000 роки): Підручник // Л.Ф. Гайдуков, В.Г. Кремень, Л.В. Губерський та ін. – К.: Либідь, 2001. – 624 с.
8. Палій О. Закон сірих джунглів // Тиждень. – 2010. – 8 липня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < <http://tyzhden.ua/Publication/4549> >. – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
10. Український дипломатичний словник / за ред. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза. – К.: Знання, 2011. – 496 с.

РЕЗЮМЕ

ТРАНСФОРМАЦИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ НЕЙТРАЛЬНЫХ И ВНЕБЛОКОВЫХ СТРАН ЕВРОПЫ В УСЛОВИЯХ ПОСТБИПОЛЯРНОГО МИРА

Волощук С. М. (Ужгород)

Преращение «холодной войны», распад СССР и Организации Варшавского Договора, изменение характера угроз обусловили конец периода биполярного мира и резко активизировали европейскую интеграцию. В длинном перечне вопросов, который должен был развязать Европейский Союз, появились и проблемы гарантирования общей безопасности и разработки принципов ее реализации. Это не могло не отразиться на внешней политике нейтральных государств. Сегодня их статус больше отвечает внеблоковости. Австрия, Швеция, Финляндия в начале XXI века осуществляют политику неучастия в военных союзах, однако допускают сотрудничество ради ответа на угрозы миру и безопасности. Данный трансформационный опыт актуален для нового этапа внешней политики Украины.

Ключевые слова: постбиполярный мир, нейтралитет, внеблоковость, европейская политика безопасности и обороны.

SUMMARY

NEUTRAL AND OUT-OF-BLOCK STATES FOREIGN POLICY TRANSFORMATIONS IN POSTDOUBLEPOLAR WORLD

S. Voloshuk (Uzhhorod)

The «cold war» stopping, disintegration of the USSR and Warsaw Agreement Organization, changed the character of threats stipulated the end of period of the doublepolar world and activated European integration. The problems of guaranteeing of general safety and development of principles of its realization appeared in the long list of questions and decisions of European Union. It concerned also the foreign policy of the neutral states. Today their status answers out-of-block states anymore. Austria, Sweden, Finland, at the beginning of XXI age carry out the policy of non participating in military unions, however, collaborates against the threats to the peace and safety. Transformation experience is actual for the new stage of Ukrainian foreign policy.